

Cyberpesten: als de grenzen van de echte en de virtuele wereld vervagen

LIEVE LEMBRECHTS*

ABSTRACT

Dit artikel wil een bijdrage leveren aan de toenemende wetenschappelijke interesse voor cyberpesten door te focussen op cyberpesten door middel van foto's, verstuurd via het internet. Op basis van een schriftelijke bevraging bij 456 scholieren uit de derde graad van het secundair onderwijs worden de prevalentie en omstandigheden van deze vorm van cyberpesten nagegaan, net als de kenmerken van daders en slachtoffers. Het onderzoek wijst uit dat 10.1% van de respondenten ooit slachtoffer werd, terwijl 9.2% dader was. Jongens zijn vaker cyberpesters dan meisjes. Ze pesten vooral jongeren waarmee ze contact hebben op school of in hun vrije tijd. Slachtoffer- en daderschap hangen samen, in die zin dat daders slachtoffers worden en omgekeerd. Verder blijkt dat pesters en hun slachtoffers meer specifieke sociale contacten hebben dan jongeren die niet pesten of gepest worden. Wat de frequentie en intensiteit van hun internetgebruik betreft, wordt echter geen verschil vastgesteld. Deze bevindingen doen ons de hypothese formuleren dat de specificiteit van cyberpesten via foto's erin bestaat dat de 'echte' en virtuele wereld aan elkaar gelinkt zijn, meer dan bij andere types van cyberpesten het geval is.

Kernwoorden: cyberpesten – daderschap – slachtofferschap – jongeren – internetgebruik

1. ACHTERGROND EN FOCUS VAN HET ONDERZOEK

De interesse voor de relatie tussen media en deviantie is verre van nieuw. Vaak wordt gefocust op de eventuele impact van gewelddadige media-inhouden op de gebruikers ervan, zoals het stellen van crimineel gedrag (POTTER, 1999). Hoewel ook de nieuwe media vaak vanuit een dergelijke effectenoptiek bestudeerd worden, lijkt vooral het internet de interesse voor media en criminaliteit toch een nieuwe impuls gegeven te hebben. Het is immers gebleken dat het internet een ruime waaier aan deviante doeleinden kan dienen, terwijl de instrumentele rol van oudere massamedia steeds eerder beperkt gebleven is.

Eén van de deviante gedragingen die via het internet gesteld kunnen worden, is cyberpesten. Cyberpesten wordt in de literatuur meestal gedefinieerd als pesten door middel van nieuwe informatie- en communicatietechnologie. Zoals VANDEBOSCH en VAN CLEEMPUT (2009:1350) stellen, lijkt dit *"to imply that there is consensus about what traditional bullying is"*. Nochtans is de wetenschappelijke literatuur het verre van eens over de definiëring van klassiek pesten (dit is: pesten waarbij geen gebruik gemaakt wordt van nieuwe media): ze laat immers slechts bepaalde aspecten herhaaldelijk terugkomen in haar definities, zoals het agressieve en opzettelijke karakter en de herhaling in de tijd (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009). Gezien zulk een consensus dus duidelijk niet bestaat, hebben SMITH en zijn collega's (2008:376) getracht een preciezere definitie te formuleren, die de kenmerken weergeeft die onderzoekers meestal toeschrijven aan cyberpesten. Ze inspireerden zich

¹ Doctoraatsstudent – BOF-bursaal, Universiteit Hasselt, lieve.lembrechts@uhasselt.be

op Olweus' definitie van het klassieke pesten om cyberpesten meer in het bijzonder te omschrijven als *"an aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact, repeatedly and over time against a victim who cannot easily defend him or herself"*. Nochtans is ook deze definitie enigszins problematisch, onder meer omdat ze niet preciseert welke handelingen als cyberpesten beschouwd kunnen worden, met als gevolg dat een breed scala aan soms erg verschillende pesterijen in aanmerking kan komen. Het gebrek aan precisie is vooral een probleem wanneer onderzoekers cyberpesten eveneens op een dergelijke algemene manier benaderen. Onderzoek wijst immers uit dat er verschillende types van cyberpesten zijn, met verschillende kenmerken. Zo benadrukken SMITH en zijn collega's (2008:384) dat het belangrijk is *"to consider different varieties of cyberbullying, rather than taking them as a global phenomenon"*, gezien de bevindingen die gelden voor een specifiek type cyberpesten onmogelijk gegeneraliseerd kunnen worden naar andere types. Ook onderzoek naar traditioneel pesten, dat een langere traditie heeft, toont aan dat de verschillende types van pesten verschillende dader- en slachtoffertypes impliceren. Fysiek pesten wordt bijvoorbeeld vaker begaan door jongens, terwijl meisjes meer verbaal of relationeel pesten (bijvoorbeeld negeren, roddelen) (STOCKDALE et al., 2002; WANG et al., 2009). Hoewel in empirisch onderzoek getracht wordt om dergelijke verwarring te voorkomen door te focussen op specifieke cyberpestvormen of cyberpesten door middel van bepaalde media (HINDUJA & PATCHIN, 2008; LI, 2007a; PATCHIN & HINDUJA, 2006; SLONJE & SMITH, 2008), lost dit het probleem niet helemaal op. Immers, hoewel de prevalentie en – sporadischer – een aantal contextuele elementen wel voor elk type cyberpesten apart vermeld worden (SLONJE & SMITH, 2008), worden in verdere analyses inzake de kenmerken van daders en slachtoffers de verschillende subtypes toch samen beschouwd (zie bijvoorbeeld LI, 2007a; RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007). Dit heeft tot gevolg dat de mogelijke specificiteit van de verschillende types al te vaak genegeerd wordt. Om die reden wordt in dit artikel ingegaan op een specifieke vorm van cyberpesten, namelijk cyberpesten door middel van foto's die via het internet verspreid worden.

De foto's waarop we in voorliggend onderzoek doelen, kunnen van allerlei aard zijn, gaande van portretfoto's tot seksueel getinte foto's, in bewerkte en onbewerkte vorm. Zoals hieronder verder gepreciseerd zal worden, is ons onderzoek wel ingeperkt tot foto's die verstuurd werden tegen de wil van de betrokkene (die afgebeeld wordt of louter de ontvanger is) en met als doel deze te kwetsen. De focus ligt op foto's die via het internet verspreid werden, ongeacht de specifieke wijze van verspreiding (bijvoorbeeld via e-mail of fora).

Dat we onderzoek verrichten naar dit type van cyberpesten mag een erg specifieke keuze lijken, maar is ingegeven door de wetenschappelijke literatuur. Zoals hierboven vermeld, blijkt in de eerste plaats dat cyberpesten door middel van foto's een apart type van cyberpesten vormt, dat onder meer verschilt van cyberpesten door middel van teksten (KEITH & MARTIN, 2005). Ook VANDEBOSCH en VAN CLEEMPUT (2009) stellen dat cyberpesten door middel van beeldmateriaal een specifiek subtype is, dat ze naar analogie met het klassieke pesten categoriseren als een non-verbale vorm van cyberpesten. Bovendien gaat het om een type van cyberpesten dat tot nu toe weinig aandacht kreeg, zoals uit onderstaand literatuuroverzicht zal blijken. Dat we gekozen hebben voor cyberpesten door middel van foto's en niet voor een ander type, zoals verbaal cyberpesten of een meer indirecte vorm van cyberpesten, is een louter methodologische keuze. Zoals hierboven vermeld, blijkt het immers noodzakelijk om cyberpesten zo precies mogelijk af te bakenen. Om diezelfde reden hebben we ons beperkt tot cyberpesten via foto's die via het internet – en bijvoorbeeld niet via een gsm – doorgestuurd worden, omdat ook een afbakening naar medium noodzakelijk is (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009).

Het doel van dit artikel is dan om op basis van een empirische studie een antwoord te bieden op drie onderzoeksvragen, namelijk:

1. Wat is de prevalentie van daderschap en slachtofferschap van cyberpesten door middel van foto's die via het internet verspreid worden?
2. Wat zijn de omstandigheden van daderschap en slachtofferschap van cyberpesten door middel van foto's die via het internet verspreid worden?
3. Wat zijn de kenmerken van daders en slachtoffers van cyberpesten door middel van foto's die via het internet verspreid worden?

2. LITERATUUROVERZICHT

Cyberpesten door middel van foto's, verspreid via het internet, kan gecategoriseerd worden onder de bredere categorie 'cyberpesten via beeldmateriaal'. In voorgaand onderzoek werd dit beeldmateriaal meestal afgebakend tot (al dan niet bewerkte) foto's (ERDUR-BAKER, 2009) of andere afbeeldingen (bijvoorbeeld cartoons), eventueel aangevuld met videoclip (NCH, 2005; SLONJE & SMITH, 2008; SMITH et al., 2008). Studies beperken zich tot beeldmateriaal dat op de één of andere manier beschamend of kwetsend is voor de ontvanger of de afgebeelde persoon (WALRAVE et al., 2008). Het betreft doorgaans beeldmateriaal dat met een gsm of fotocamera gemaakt werd en vervolgens verspreid werd via het internet (bijvoorbeeld via e-mail) of per gsm (RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; WALRAVE et al., 2008).

Er is nauwelijks onderzoek beschikbaar naar de context van cyberpesten door middel van beeldmateriaal. De weinige studies focussen meestal op de prevalentie ervan. Zo blijkt uit internationaal onderzoek dat tussen de 2% en 4% de laatste maanden iemand pestte met afbeeldingen, foto's of videoclips (SMITH et al., 2008; SLONJE & SMITH, 2008). Daarnaast werd tussen de 5% en 10% van de tieners gepest via foto's, video's of ander beeldmateriaal (NCH, 2005; RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; SLONJE & SMITH, 2008; SMITH et al., 2008). Specifiek wat België betreft, stelden Walrave en zijn collega's (2008) op basis van een onderzoek bij 1318 leerlingen (12-18 jaar) vast dat 13.3% al eens onbewust gefilmd of gefotografeerd werd, waarna de beelden online geplaatst werden. Verder is alleen geweten dat dergelijke pesters vaak medeleerlingen viseren en meestal niet alleen te werk te gaan. Ze pesten naar eigen zeggen voor de grap, om zich beter te voelen of om wraak te nemen (RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007). De daders zouden vooral oudere leerlingen zijn, en jongens zouden even vaak als meisjes dader en slachtoffer zijn (SMITH et al., 2008).

Gezien het gebrek aan gegevens inzake cyberpesten door middel van foto's, zal het empirisch luik ook informatie inzake de omstandigheden en slachtoffer- en daderkenmerken integreren die volgens onderzoek naar cyberpesten in het algemeen van belang zijn. Veel van deze factoren werden trouwens op hun beurt geïntegreerd op basis van onderzoek naar traditionele vormen van pesten.

Onderzoek naar dader- en slachtofferkenmerken focust in de eerste plaats op de interactie tussen daderschap en slachtofferschap. Volgens de literatuur is het relevant om deze interactie te bestuderen omwille van de vage grens tussen dader- en slachtofferschap, bijvoorbeeld in die zin dat slachtoffers uit wraak zelf kunnen overgaan tot pesterijen (MA, 2001). Onderzoek stelde dan ook een significant verband vast tussen het ervaren en plegen van cyberpesten, in die mate dat vroeger slachtofferschap een sterke voorspeller is voor daderschap (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009), en vroeger daderschap voor slachtofferschap (ERDUR-BAKER, 2010; KOWALSKI & LIMBER, 2007; YBARRA & MITCHELL, 2004).

Doorgaans wordt in cyberpestonderzoek ook het geslacht van daders en slachtoffers onderzocht, onder meer omdat onderzoek naar traditionele vormen van pesten herhaal-

delijk vaststelde dat jongens vaker dader en slachtoffer zijn dan meisjes (MA, 2001; NANSEL et al., 2001; OLWEUS, 1993; PELLEGRINI & BARTINI, 2000). Echter, voorgaand onderzoek naar het geslacht van slachtoffers van cyberpesten leidde tot tegenstrijdige resultaten, wat te wijten is aan het feit dat de operationalisering van cyberpesten, het steekproeftype, de steekproefgrootte en de bevroegde populatie nogal eens van elkaar verschillen.² Sommige auteurs konden geen verschil naar geslacht vaststellen (PATCHIN & HINDUJA, 2006; RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; YBARRA & MITCHELL, 2004), terwijl anderen opmerkten dat jongens vaker dader zijn (LI, 2006; LI, 2007b; VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009) of slachtoffer (ERDUR-BAKER, 2010). Ander onderzoek wees dan weer uit dat meisjes vaker slachtoffer zijn (SMITH et al., 2008; VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009) of dader, wanneer cyberpesten beperkt wordt tot pesten via teksten (KEITH & MARTIN, 2005).

Eveneens in navolging van onderzoek naar traditionele vormen van pesten wordt de leeftijd van daders en slachtoffers opgenomen in cyberpestonderzoek. Over het algemeen wordt gesteld dat oudere leerlingen (15 jaar en ouder) meer cyberpesten dan de jongere leeftijdscategorieën (10-14 jaar) (YBARRA & MITCHELL, 2004) en dat het pestgedrag toeneemt met de leeftijd (RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; SMITH et al., 2008). HINDUJA en PATCHIN (2008) constateerden echter dat oudere leerlingen wel vaker slachtoffer worden, maar konden geen significante verschillen vaststellen op het vlak van ouderschap. Ander onderzoek merkte dan weer geen leeftijdsverschil op voor slachtofferschap of ouderschap (SLONJE & SMITH, 2008; SMITH et al., 2008).

Verder wordt in onderzoek frequent gefocust op de schoolfactoren, vanuit de vaststelling dat pesters en hun slachtoffers doorgaans meer problemen ondervinden op school (HINDUJA & PATCHIN, 2008). Voorgaande studies inzake cyberpesten focusten vooral op individuele schoolfactoren, hoewel af en toe ook meer organisationele factoren in rekening genomen werden, zoals het schoolklimaat (WILLIAMS & GUERRA, 2007). Wat de individuele schoolfactoren betreft, werd in de eerste plaats ingegaan op de schoolprestatie, wat geen significante voorspeller voor dader- en slachtofferschap bleek te zijn (LI, 2007a; LI, 2007b). Wel werd vastgesteld dat daders minder toegewijd zijn op school in vergelijking met wie geen dader of slachtoffer was (YBARRA & MITCHELL, 2004). Ook bleek dat daders en slachtoffers meer probleemgedrag vertonen op school: ze spijbelen, plegen bedrog op examens en worden vaker geschorst omwille van hun slechte gedrag (HINDUJA & PATCHIN, 2008). Daarnaast zou cyberpesten populair zijn in bepaalde studierichtingen, vaker in het technisch, beroeps- en kunstonderwijs dan in het algemeen secundair onderwijs (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009). Sociale competentie (bijvoorbeeld vrienden hebben, populariteit in de klas) is eveneens voorspellend voor slachtoffer- en ouderschap van deviante internet- en gsmpraktijken (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009).

Ten slotte is uit onderzoek gebleken dat zowel daders als slachtoffers van cyberpesten hoog scoren wat internetgebruik betreft, in termen van frequentie (bijvoorbeeld dagelijks gebruik) en intensiteit (bijvoorbeeld aantal uren) (HINDUJA & PATCHIN, 2008; KOWALSKI et al., 2008; LI, 2007a; SMITH et al., 2008; YBARRA & MITCHELL, 2004). Ander onderzoek toonde aan dat meer gevorderde computer- en internetvaardigheden predictief zijn voor ouderschap, terwijl slachtoffers zich vaker afhankelijk beschouwen van het internet dan niet-slachtoffers (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009).

Onderzoek wees verder uit dat slachtoffers van cyberpesten zich nogal eens gefrustreerd (42.5%) en boos (39.8%) voelen. Opmerkelijk is dat ze relatief vaak aangeven zich niet te storen aan het pestgedrag (22%) (PATCHIN & HINDUJA, 2006). Ook werd vastgesteld

² Deze opmerking geldt trouwens ook voor andere factoren dan geslacht.

dat slachtoffers zelden praten over hun ervaringen (LI, 2007b; PATCHIN & HINDUJA, 2006; SMITH et al., 2008), hoewel andere studies net het tegenovergestelde aantoonde (SLONJE & SMITH, 2008; FEKKES et al., 2005). Cyberpesters viseren zowel slachtoffers uit dezelfde klas of hetzelfde jaar als onbekende slachtoffers (FINKELHOR et al., 2000; SLONJE & SMITH, 2008; VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; YBARRA & MITCHELL, 2004).

3. ONDERZOEKSOPZET

Uit het literatuuroverzicht moet blijken dat nauwelijks empirisch onderzoek werd gevoerd naar cyberpesten door middel van foto's. De zeldzame empirische studies bekijken dit type van cyberpesten over het algemeen samen met andere vormen. Bijgevolg is niet alleen weinig geweten over de omvang, maar zeker over de omstandigheden en de kenmerken van daders en slachtoffers van cyberpesten via foto's. Voorliggend onderzoek is erop gericht deze drie leemtes in te vullen, door de drie bovenvermelde onderzoeksvragen te beantwoorden.

Ter beantwoording van de eerste onderzoeksvraag naar de prevalentie van dader- en slachtofferschap wordt nagegaan in welke mate leerlingen (het voorbije schooljaar) slachtoffer en dader waren van cyberpesten door middel van foto's.

De tweede onderzoeksvraag wordt beantwoord door in te gaan op de omstandigheden van het laatste geval van dader- en slachtofferschap. Meer in het bijzonder wordt bestudeerd of het slachtoffer de dader kende, of met anderen over het voorval gesproken werd en welke reacties het slachtofferschap teweegbracht. Aan de dader wordt gevraagd of men het slachtoffer kende en of men gestraft werd.

De laatste onderzoeksvraag betreft de kenmerken van daders en slachtoffers van cyberpesten via foto's. Meer bepaald wordt de impact van geslacht, leeftijd, leerjaar, studierichting, schoolfactoren, sociale factoren, internetgebruik op dader- en slachtofferschap nagegaan, en de impact van slachtofferschap op daderschap en vice versa. Zoals reeds vermeld werden dader- en slachtofferkenmerken geselecteerd die volgens andere studies inzake cyberpesten in het algemeen (niet) samenhangen met dader- en slachtofferschap. Nieuw ten opzichte van voorgaande onderzoeken is echter wel dat in voorliggende studie meerdere school- en sociale variabelen onderzocht worden, waar voorheen zelden meer dan één variabele opgenomen werd. Geslacht, leeftijd, leerjaar en studierichting behoeven geen verdere toelichting. De individuele schoolfactoren zijn enerzijds cognitief van aard: of men al dan niet minstens een jaar gedubbeld heeft in het secundair onderwijs, de schoolprestatie (studieresultaten in vergelijking met het klasgemiddelde); en anderzijds affectief: of men al dan niet graag naar school gaat. De sociale factoren hebben betrekking op specifieke buitenschoolse activiteiten: lidmaatschap van een jongerenorganisatie, sportclub of hobbyclub. Internetgebruik verwijst naar de frequentie van het gebruik (dagelijkse toegang of niet) en het gemiddelde gebruik op een woensdagnamiddag. Er werd gekozen voor dit tijdstip omdat leerlingen dan doorgaans niet naar school hoeven en dus in principe allen evenveel tijd online kunnen besteden.

4. METHODE

4.1 Onderzoekseenheden en steekproeftrekking

Het onderzoek werd uitgevoerd bij 456 leerlingen uit de derde graad van het secundair onderwijs van een middelgrote stad, gelegen in het Nederlandstalige deel van België. Het onderzoek werd beperkt tot de derde graad omwille van de soms vrij complexe

vraagstelling, bijvoorbeeld naar situering in de tijd. In overeenstemming met voorgaande onderzoeken werden de respondenten geselecteerd op basis van een clustersteekproef (RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; SLONJE & SMITH, 2008), getrokken uit zeven scholen. De clusters werden gevormd door klassen, wat betekent dat in principe elke leerling van de geselecteerde klassen bevraagd werd, op leerlingen die afwezig waren na. De scholen werden at random geselecteerd op basis van een lijst van alle scholen van de stad in kwestie. Vervolgens werd voor elk van de geselecteerde scholen een gestratificeerde steekproef van klassen getrokken, in verhouding met de verdeling van de schoolpopulatie naar studierichting in de bevraagde stad.

4.2 Instrument

Elk van de leerlingen kreeg een gestandaardiseerde vragenlijst voorgelegd, die klassikaal werd afgenomen. Deze vragenlijst bestond uit drie delen. Een eerste deel peilde naar het slachtofferschap van cyberpesten, waarbij een onderscheid gemaakt werd tussen pesten door middel van bewerkte foto's en pesten door middel van onbewerkte foto's. In een tweede deel werd ingegaan op ouderschap, opnieuw voor beide vormen van cyberpesten. In een derde en laatste luik werd een aantal socio-demografische kenmerken en achtergrondgegevens bevraagd. In dat kader kwamen ook schoolfactoren en sociale factoren aan bod.

Er werd grondig afgewogen hoe het concept cyberpesten geoperationaliseerd kon worden in de vragenlijst. Opvallend is dat de meeste onderzoeken in hun vraagstelling expliciet spreken van (cyber)pesten, een term die nochtans aanleiding geeft tot soms sterk uiteenlopende interpretaties (KONISHI et al., 2009). Om dergelijke verwarring te vermijden, werd ervoor geopteerd om niet te spreken van cyberpesten, maar om de aspecten uit bovenvermelde definitie van Smith en zijn collega's (2008) in de vragen op te nemen. Het agressieve en intentionele karakter van cyberpesten werd bijvoorbeeld geïntegreerd door te stellen dat het om een handeling moest gaan die tegen de wil van de betrokken persoon gesteld werd en die tot doel had te kwetsen. Er werd echter wel een licht aangepaste versie gebruikt; waar bovenstaande definitie de nadruk legt op het feit dat het gedrag herhaaldelijk en gespreid in de tijd moet voorkomen om van cyberpesten te kunnen spreken – een criterium dat OLWEUS al hanteerde om het klassieke pesten te onderscheiden van occasionele plagerijen -, stellen VANDEBOSCH en haar collega's (2006:48) zich naar onze mening terecht vragen bij deze frequentievereiste. Cyberpesten – en in het bijzonder het cyberpesten dat in dit onderzoek aan bod komt – kenmerkt zich immers door zijn continuïteit: foto's circuleren vaak gedurende lange tijd op het internet (bijvoorbeeld via e-mails of op websites). Bijgevolg wordt in voorliggend onderzoek zelfs een eenmalig voorval als cyberpesten beschouwd.

4.3 Dataverzameling en –analyse

Het veldwerk vond plaats in april 2008. Elke deelnemer kreeg tijdens de reguliere lessen dertig minuten de tijd om een vragenlijst in te vullen. Om sociale wenselijke antwoorden zoveel mogelijk te vermijden, werd de leerlingen duidelijk toegelicht dat het om een anonieme bevraging ging en dat hun individuele antwoorden aan niemand zouden meegedeeld worden. Om diezelfde reden vond het onderzoek plaats onder begeleiding van een onderzoeker, die tijdens de ganse bevraging aanwezig bleef in de klas.

De verzamelde gegevens werden vervolgens verwerkt en geanalyseerd met SPSS. De data-analyse omvatte descriptieve en inferentiële statistiek.

4.4 Beschrijving van de steekproef

Om de steekproef te doen overeenstemmen met de schoolpopulatie uit de bevraagde stad werden weegcoëfficiënten toegekend voor geslacht en studierichting. Deze coëfficiënten werden berekend op basis van de statistieken van het Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming. Alle resultaten werden gewogen in functie van deze coëfficiënten.

De steekproef bevatte 50.9% jongens en 49.1% meisjes. Hun leeftijd varieerde van 16 tot 21 jaar (gemiddelde leeftijd: 18.12 jaar; SD: 0.91). 20.4% volgde les in het beroepssecundair onderwijs (BSO), 31.3% in het technisch secundair onderwijs (TSO) en 48.3% in het algemeen secundair onderwijs (ASO).³ 50.2% volgde les in het vijfde jaar en 49.8% in het zesde jaar. 37.7% van de leerlingen dubbelde minstens een jaar in het secundair onderwijs. 59.6% presteerde naar eigen zeggen rond het klagemiddelde, terwijl 7.8% (ver) onder het gemiddelde en 32.6% (ver) boven het gemiddelde meende te presteren. Een ruime helft (54.6%) ging graag tot zeer graag naar school. Elke respondent maakte gebruik van het internet: 79.3% deed dit dagelijks en 16.4% meerdere keren per week. Een beperkte groep (4.3%) maakte hoogstens één keer per week gebruik van het internet. 18.5% gaf aan minder dan een uur online te zijn op woensdagnamiddag, 37.2% één à twee uur, 24.2% twee à drie uur, 12.6% drie à vier uur en 7.5% meer dan vier uur. Verder was op het ogenblik van de bevraging 20.5% lid van een jongerenorganisatie, 45.2% van een sportclub en 26% van een hobbyclub.

5. RESULTATEN

In wat volgt worden de prevalentie en de omstandigheden apart gerapporteerd voor cyberpesten via bewerkte foto's enerzijds en cyberpesten via onbewerkte foto's anderzijds, om het fenomeen zo nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen. Bij de beantwoording van de laatste onderzoeksvraag wordt echter geen onderscheid gemaakt tussen beide types, omdat er geen aanwijzingen zijn dat de dader- en slachtofferkenmerken op dat vlak van elkaar verschillen.

5.1 Prevalentie van daderschap en slachtofferschap

Uit de bevraging komt naar voor dat van 7.3% van de jongeren ooit een *onbewerkte foto* verspreid werd via het internet. Tussen 1 september 2007 en april 2008 werd 2.9% slachtoffer. De meesten maakten dit één keer mee, al viel het bij sommigen tot meer dan drie keer voor.

Van 4.3% werd ooit een *bewerkte foto* verstuurd via het internet. Sinds 1 september 2007 werd 1.2% van de bevraagde leerlingen hiervan slachtoffer. Bij deze laatste groep ging het steeds om een eenmalig voorval (zie tabel 1).

TABEL 1. AANTAL SLACHTOFFERS OOI EN TUSSEN 1 SEPTEMBER 2007 EN APRIL 2008 PER TYPE CYBERPESTEN

	Ooit slachtoffer	Slachtoffer sinds 01/09/2007
Onbewerkte foto's (N=452)	7.3%	2.9%
Bewerkte foto's (N=447)	4.3%	1.2%

³ Er werden geen leerlingen van het kunstsecundair onderwijs (KSO) en van andere richtingen zoals het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) bevraagd.

Daarnaast verstuurde 6.5% van de leerlingen ooit een *onbewerkte foto* via het internet, tot meer dan drie keer toe (1.4%). Sinds 1 september 2007 pestte 3.1% van de leerlingen op deze manier.

4.7% geeft aan ooit een *bewerkte foto* verstuurd te hebben. Sinds 1 september 2007 verstuurde 2.2% onbewerkte foto's, hoofdzakelijk een enkele keer (zie tabel 2).

TABEL 2. AANTAL DADERS OOIT EN TUSSEN 1 SEPTEMBER 2007 EN APRIL 2008 PER TYPE CYBERPESTEN

	Ooit dader	Dader sinds 01/09/2007
Onbewerkte foto's (N=449)	6.5%	3.1%
Bewerkte foto's (N=450)	4.7%	2.2%

In totaal blijkt 10.1% van de respondenten ooit slachtoffer te zijn geweest van één van beide vormen: 9% van één type en 1.1% van beide types. 9.2% van de leerlingen was ooit dader: 7% van één type en 2.2% van beide types. Met andere woorden werd ongeveer één jongere op tien dader of slachtoffer, van wie een aanzienlijk deel in een tijdspanne van enkele maanden.

Gezien het onderzoek betrekking had op specifieke vormen van cyberpesten in een specifieke periode en bij een specifieke leeftijdscategorie, is het moeilijk om deze bevindingen te vergelijken met de resultaten van voorgaand onderzoek. Niettemin komen de vaststellingen in zekere mate overeen met andere studies die ingegaan zijn op cyberpesten via foto's (Slonje & Smith, 2008; Smith et al., 2008; Raskauskas & Stoltz, 2007).

5.2 Omstandigheden van ouderschap en slachtofferschap

Daders van cyberpesten via foto's blijken zelden gestraft te worden: slechts 8.4% van wie pestte met een onbewerkte foto en 15.7% van wie pestte met een bewerkte foto gaf aan een straf gekregen te hebben. Het gebrek aan bestraffing betekent echter niet dat niets ondernomen wordt tegen cyberpesten. Voorliggend onderzoek toont immers aan dat het merendeel van de slachtoffers wel met anderen praatte over het voorval: het gaat om 60.6% van wie gepest werd met een onbewerkte foto en 83% van wie gepest werd met een bewerkte foto. Slachtoffers vertellen het voorval meestal aan vrienden en klasgenoten, en minder vaak aan hun ouders. Dit percentage blijkt hoger te liggen dan in vroeger onderzoek werd vastgesteld (Li, 2007b; VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009), wat kan verklaard worden door onze focus op een eerder zichtbare vorm van cyberpesten. Een andere mogelijke verklaring is dat slachtoffers de feiten sneller vertellen omdat ze weten wie de dader is. Dat de dader een foto van zijn slachtoffer bezit, doet immers vermoeden dat beiden geen onbekenden zijn voor elkaar.

Uit ons onderzoek kwam inderdaad naar voor dat slechts 5.6% van de slachtoffers van pesterijen met onbewerkte foto's en 17.5% van de slachtoffers van pesterijen met bewerkte foto's de dader niet kende. Van de daders van cyberpesten via onbewerkte foto's gaf 14.6% aan een onbekend slachtoffer gepest te hebben, terwijl geen van de pesters met bewerkte foto's een onbekend slachtoffer trof. Dit doet vermoeden dat anonimiteit minder belangrijk is voor cyberpesten via foto's dan de literatuur inzake cyberpesten in het algemeen vermeldt (Li, 2007b). Niet alleen kennen slachtoffer en dader elkaar, ze gaan vaak ook naar dezelfde school: dit bleek het geval bij 54.4% van de slachtoffers van cyberpesten via onbewerkte foto's en 46.8% van de slachtoffers van cyberpesten via bewerkte foto's. Uit de bevraging van de daders kwamen gelijkaardige bevindingen naar voor: 45.4% pestte een medeleerling met onbewerkte foto's en 53.2% met bewerkte foto's.

Blijkbaar selecteren daders hun slachtoffer in de 'echte' wereld en verbreden ze hun focus niet noodzakelijk tot onbekende slachtoffers (bijvoorbeeld online 'vrienden'), zoals ook voorgaand onderzoek al uitwees (FINKELHOR et al., 2000; RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007). Zoals SLONJE en SMITH (2008) suggereren, vormt de virtuele wereld dan een extensie van de 'werkelijke' wereld, in die zin dat slachtoffers zich niet langer kunnen afschermen voor pesterijen, zelfs niet binnenshuis.

De meeste slachtoffers gaven aan dat ze weinig negatieve gevolgen ondervonden van het cyberpesten: 75.7% van de slachtoffers vond de pesterijen (eerder) niet erg en 97.6% was (eerder) niet bang om terug naar school te gaan. Enerzijds kan dit erop wijzen dat slachtoffers zich niet steeds geïntimideerd voelen, maar anderzijds mag hieruit niet zomaar besloten worden dat de gevolgen van cyberpesten verwaarloosbaar zijn. Immers, ander onderzoek toonde aan dat slachtoffers van pesterijen niet gauw zullen toegeven dat ze lijden onder het pestgedrag (CULLINGFORD & MORRISON, 1995) en dat ze zichzelf niet altijd als slachtoffers percipiëren (STOCKDALE et al., 2002). Een alternatieve verklaring is dat cyberpesten via foto's minder kwetsend overkomt dan andere types van cyberpesten, bijvoorbeeld omdat dader en slachtoffer elkaar vaker kennen (KOWALSKI & LIMBER, 2007).

5.3 Kenmerken van daders en slachtoffers

De kenmerken van daders en slachtoffers werden onderzocht aan de hand van een hiërarchische logistische regressie. Door een aantal *missings* in de regressie werd de steekproefomvang gereduceerd van $N=456$ tot $N=384$. De respondenten die ooit slachtoffer of dader waren van minstens één van beide vormen van cyberpesten kregen waarde 1 toegekend; wie nooit slachtoffer of dader was, werd gescoord als 0. De variabelen die in het model opgenomen werden, zijn: geslacht (jongen = 0 en meisje = 1), leeftijd (gecodeerd als continue variabele), studierichting (ASO, BSO en TSO, met als referentiecategorie: ASO) en schooljaar (vijfde jaar = 0 en zesde jaar = 1) in het eerste blok, schoolvariabelen (of men graag naar school gaat = 1 of niet = 0; of men minstens een schooljaar dubbelde in het secundair onderwijs = 1 of niet = 0; en of de gepercipieerde schoolprestatie onder/ rond het gemiddelde is = 0 of erboven = 1) en sociale variabelen (lidmaatschap van een sportclub = 1 of niet = 0; lidmaatschap van een hobbyclub = 1 of niet = 0; en lidmaatschap van een jongerenorganisatie = 1 of niet = 0) in het tweede blok, internetgebruik (of het internetgebruik op een gemiddelde woensdagnamiddag minder dan een uur, tussen een en twee uur, tussen twee en drie uur, tussen drie en vier uur of meer dan vier uur is, gecodeerd als een continue variabele; en dagelijkse toegang tot het internet = 1 of niet = 0) in het derde blok en in het vierde blok slachtofferschap (of men ooit slachtoffer geweest is van minstens één van beide types van cyberpesten = 1 of nooit slachtoffer geweest is = 0) in het model om daderschap te voorspellen, en daderschap (of men ooit dader geweest is van minstens één van beide types van cyberpesten = 1 of nooit dader geweest is = 0) in het model om slachtofferschap te voorspellen.

In de eerste plaats gingen we na of de variabelen uit de verschillende blokken een invloed hebben op slachtofferschap van cyberpesten door middel van foto's. Tabel 3 geeft de resultaten weer voor het model waarin slachtofferschap de afhankelijke variabele is. Het uiteindelijke model (model 4) geeft aan dat alle variabelen samen genomen 14.9% van de variantie van slachtofferschap verklaren. Het is echter pas na toevoeging van de variabele daderschap dat het model significant wordt in vergelijking met het eerste blok. Uiteindelijk blijken lidmaatschap van een hobbyclub en daderschap van cyberpesten door middel van foto's significant samen te hangen met slachtofferschap. Meer in het bijzonder zijn leden van een hobbyclub en daders vaker slachtoffer. De betawaarden geven aan dat

beide factoren bijna even sterk zijn (beta lidmaatschap van een hobbyclub = 1.314, beta daderschap van cyberpesten door middel van foto's = 1.305). De achtergrondfactoren, internetgebruik en de andere school- en sociale variabelen hangen niet significant samen met slachtofferschap.

TABEL 3. HIËRARCHISCHE LOGISTISCHE REGRESSIE VAN DE IMPACT VAN ACHTERGRONDVARIABLEN, SCHOOL- EN SOCIALE VARIABLEN, INTERNETGEBRUIK EN DADERSCHAP OP SLACHTOFFERSCHAP VAN CYBERPESTEN DOOR MIDDEL VAN FOTO'S (N=384)

	Beta (conditional logodds)			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
<i>Blok 1: achtergrondvariabelen</i>				
Geslacht	0.149	0.080	0.160	0.350
Leeftijd	0.333	0.246	0.258	0.192
Schooljaar	0.559	0.642	0.593	0.605
Beroepssecundair onderwijs	-0.523	-0.151	-0.200	-0.236
Technisch secundair onderwijs	-0.312	-0.184	-0.367	-0.440
<i>Blok 2: school- en sociale variabelen</i>				
Gaat graag naar school		0.137	0.175	0.221
Heeft een schooljaar gedubbeld		0.326	0.305	0.257
Gepercipieerde schoolprestatie boven het gemiddelde		0.153	0.072	0.102
Lidmaatschap van een jongerenorganisatie		0.307	0.209	0.062
Lidmaatschap van een sportclub		-0.076	-0.048	-0.169
Lidmaatschap van een hobbyclub		1.074**	1.157**	1.314**
<i>Blok 3: internetgebruik</i>				
Dagelijkse toegang tot internet			0.206	0.301
Duur internetgebruik op woensdag			0.298	0.282
<i>Blok 4: dader</i>				
Daderschap van cyberpesten via foto's				1.305*
Nagelkerke R²	0.047	0.097	0.119	0.149
Significantie van het model	χ²(5)=8.64; p=0.124	χ²(11)=18.03; p=0.081	χ²(13)=22.27; p=0.051	χ²(14)=28.06; p=0.014

** p ≤ 0.01; * p ≤ 0.05

Dat geslacht niet van belang is voor slachtofferschap, komt overeen met eerder onderzoek naar gelijkaardige vormen van cyberpesten door SMITH en zijn collega's (2008): jongens en meisjes verschillen op dat vlak blijkbaar niet van elkaar. Leeftijd, schooljaar en studierichting correleren dan weer niet met slachtofferschap, wat afwijkt van voorgaande bevindingen (RASKAUSKAS & STOLTZ, 2007; SMITH et al., 2008; YBARRA & MITCHELL, 2004). Dat leeftijd en schooljaar geen rol spelen, kan verklaard worden doordat onze focus ligt op een beperkte leeftijdscategorie en slechts twee schooljaren. Een andere mogelijke verklaring is dat dit type van cyberpesten een bredere groep leerlingen aanspreekt.

Verder had geen van de bestudeerde schoolfactoren een significante invloed. Dat slachtoffers niet minder graag naar school gaan dan niet-slachtoffers valt te verklaren doordat de dader zowel iemand van buiten als binnen de school kan zijn. Bijgevolg wordt de school niet noodzakelijk als een onveilige omgeving ervaren. Dat slachtoffers daarnaast even goed presteren op school als niet-slachtoffers, stemt overeen met voorgaand onderzoek (Li, 2007a; Li, 2007b).

We stelden vast dat de sociale variabelen 'lidmaatschap van een sportclub' en 'lidmaatschap van een jongerenorganisatie' geen impact hebben op slachtofferschap, in die zin dat niet-leden en leden even vaak slachtoffer zijn. Dit kan verklaard worden doordat de bescherming van vrienden of volwassenen – die in een sportclub of jongerenorganisatie aanwezig zijn – wegvalt ingeval van cyberpesten, wat iedereen even kwetsbaar maakt. Mogelijk is lidmaatschap van een hobbyclub daarentegen wel voorspellend voor slachtofferschap omdat leden van een dergelijke club andere kenmerken vertonen dan leden van een jongerenorganisatie of sportclub, wat bevestigd wordt door het feit dat niet-leden ook vaker daders zijn (zie tabel 4). Verondersteld kan worden dat leden van een hobbyclub omwille van hun lidmaatschap van een specifiek soort vereniging net als zwak en kwetsbaar beschouwd worden.

Dat de omvang en frequentie van internetgebruik niet gerelateerd blijken aan slachtofferschap kan verklaard worden doordat slachtofferschap mogelijk ontstaat in de 'echte' wereld, bijvoorbeeld op school, waardoor intensiteit en frequentie van internetgebruik onbelangrijk worden. Dit betekent niet dat slachtoffers van cyberpesten noodzakelijkerwijs al op school gepest worden, maar wel dat ze er minstens als doelwit geïdentificeerd zijn.

Vervolgens werd de impact van dezelfde variabelen op ouderschap nagegaan (zie tabel 4). Het uiteindelijke model verklaart 25.6% van de variantie van ouderschap, wat meer is dan voor slachtofferschap. De proportie verklaarde variantie van het model nam in het bijzonder toe na toevoeging van het tweede blok (schoolvariabelen en sociale variabelen). Volgende variabelen bleken een significante invloed te hebben op ouderschap: geslacht, lidmaatschap van een jongerenorganisatie, lidmaatschap van een sportclub, lidmaatschap van een hobbyclub en slachtofferschap van cyberpesten via foto's. Meer in het bijzonder blijken jongens, leden van een jongerenorganisatie, leden van een sportclub, niet-leden van een hobbyclub en slachtoffers van cyberpesten vaker dader te zijn. De sterkste predictor is niet-lidmaatschap van een hobbyclub (beta = -1.334), gevolgd door slachtofferschap (1.275), een jongen zijn (-1.118), lidmaatschap van een jongerenorganisatie (beta = 1.095) en lidmaatschap van een sportclub (beta = 0.821). Internetgebruik en de andere achtergrondvariabelen en school- en sociale variabelen blijken niet significant te correleren met ouderschap.

TABEL 4. HIËRARCHISCHE LOGISTISCHE REGRESSIE VAN DE IMPACT VAN ACHTERGRONDVARIABLEN, SCHOOL- EN SOCIALE VARIABLEN, INTERNETGEBRUIK EN SLACHTOFFERSCHAP OP DADERSCHAP VAN CYBERPESTEN DOOR MIDDEL VAN FOTO'S (N=384)

	Beta (conditional logodds)			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
<i>Blok 1: achtergrondvariabelen</i>				
Geslacht	-1.245**	-1.245**	-1.245**	-1.245**
Leeftijd	0.334	0.334	0.334	0.334
Schooljaar	0.231	0.231	0.231	0.231
Beroepssecundair onderwijs	0.392	0.392	0.392	0.392
Technisch secundair onderwijs	0.222	0.222	0.222	0.222

	Beta (conditional logodds)			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
<i>Blok 2: school- en sociale variabelen</i>				
Gaat graag naar school		-0.334	-0.309	-0.326
Heeft een schooljaar gedubbeld		0.951	0.902	0.982
Gepercipieerde schoolprestatie boven het gemiddelde		-0.134	-0.112	-0.106
Lidmaatschap van een jongerenorganisatie		1.155**	1.130**	1.095*
Lidmaatschap van een sportclub		0.712	0.779	0.821*
Lidmaatschap van een hobbyclub		-1.108	-1.168*	-1.334*
<i>Blok 3: internetgebruik</i>				
Dagelijkse toegang tot internet			-0.794	-0.819
Duur internetgebruik op woensdag			0.244	0.215
<i>Blok 4: dader</i>				
Daderschap van cyberpesten via foto's				1.275*
Nagelkerke R²	0.109	0.214	0.230	0.256
Significantie van het model	$\chi^2(5)=20.02$; p=0.001	$\chi^2(11)=40.46$; p=0.000	$\chi^2(13)=43.55$; p=0.000	$\chi^2(14)=48.80$; p=0.000

** p ≤ 0.01; * p ≤ 0.05

Op basis van tabel 3 en 4 kan vastgesteld worden dat slachtofferschap en daderschap voorspellend zijn voor elkaar, zoals ook al bleek voor andere vormen van cyberpesten (zie bijvoorbeeld MA, 2001; LI, 2007b). Het blijft echter wel onduidelijk hoe beide factoren elkaar beïnvloeden: zijn het slachtoffers die daders worden of omgekeerd? Verder onderzoek is nodig om de onderliggende mechanismes van de slachtoffer-dadercyclus te verduidelijken. Onze conclusie dat jongens vaker dan meisjes cyberpesten, stemt overeen met een deel van het voorgaande onderzoek (zie bijvoorbeeld LI, 2006; VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009). Het lijkt logisch dat jongens vaker cyberpesten via foto's, gezien het om een niet-verbale vorm van cyberpesten gaat die jongens ook vaker in zijn traditionele variant begaan (KEITH & MARTIN, 2005).

Verder bleken leeftijd en schooljaar geen significante impact op daderschap te hebben. Dit gaat in tegen eerdere onderzoeken die concludeerden dat cyberpesten populair is bij oudere leerlingen (SMITH et al., 2008; YBARRA & MITCHELL, 2004). Mogelijk valt dit – net als bij slachtofferschap – te verklaren doordat ons onderzoek gebaseerd was op een vrij beperkte leeftijdsgroep en slechts twee schooljaren, al stelden PATCHIN en HINDUIA (2006) ook geen verschil naar leeftijd vast. Dat leeftijd en schooljaar geen invloed hebben op daderschap, kan ook te wijten zijn aan het feit dat cyberpesten door middel van foto's betrekking heeft op een bredere groep en minder afhankelijk is van leeftijd en schooljaar, in tegenstelling tot cyberpesten in het algemeen. Dit kan ook verklaren waarom we geen verschil naar studierichting konden vaststellen: leerlingen van het ASO zijn even vaak betrokken bij cyberpesten via foto's als leerlingen van het BSO en TSO, in tegenstelling tot wat vroeger onderzoek aantoonde (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009; WALRAVE & HEIRMAN, 2009).

Onze vaststelling dat schoolprestaties en het dubbelen van een schooljaar niet belangrijk zijn voor daderschap, stemt overeen met het weinig beschikbare onderzoek naar

dit thema (Li, 2007a; Li, 2007b). Cyberpesten ontsnapt immers grotendeels aan externe controle én vereist weinig emotionele betrokkenheid van de pester, waardoor niet alleen 'minder goede' leerlingen op die manier gaan pesten (KOWALSKI & LIMBER, 2007; SMITH et al., 2008). Dat wie graag naar school gaat even vaak dader is als wie niet graag naar school gaat, versterkt de veronderstelling dat ook 'goede' leerlingen cyberpesters kunnen zijn.

De vaststelling dat bepaalde sociale contacten voorspellend zijn voor ouderschap ligt in de lijn van voorgaand onderzoek (VANDEBOSCH & VAN CLEEMPUT, 2009). Dat lidmaatschap van een sportclub of jongerenorganisatie een impact heeft op ouderschap, kan verklaard worden door wat de literatuur omschrijft als *'the need to establish social status'* (WANG et al., 2009): ouders willen deel uitmaken van een bepaalde groep en de aandacht trekken, door lid te worden van een sportclub of jongerenorganisatie, maar ook door hun pestgedrag. Een andere mogelijke verklaring is dat leden van een sportclub of jongerenorganisatie meer jongeren en bijgevolg meer 'doelwitten' kennen. We stelden inderdaad vast dat veel ouders hun slachtoffer in de 'echte' wereld ontmoetten. Dat niet-lidmaatschap van een hobbyclub voorspellend is voor ouderschap kan tegenstrijdig lijken, maar anderzijds trekken hobbyclubs over het algemeen een ander type leden aan dan jongerenorganisaties en sportclubs, in die zin dat hun leden dezelfde specifieke – vaak intellectuele of artistieke – interesse delen. Met andere woorden: niet zozeer sociale contacten op zich zijn gerelateerd aan ouderschap, maar vooral sociale contacten in specifieke settings.

Opvallend is dat de omvang en frequentie van internetgebruik niet gelinkt zijn aan ouderschap, in tegenstelling tot wat de literatuur suggereert (zie bijvoorbeeld KOWALSKI et al., 2008; YBARRA & MITCHELL, 2004). Vermoed kan worden dat het gebrek aan correlatie tussen betrokkenheid bij cyberpesten en internetgebruik te wijten is aan het feit dat we geen frequentievereiste hanteerden en dus ook eenmalige pesterijen als cyberpesten beschouwden. Echter, ander onderzoek waarin eveneens eenmalige cyberpesterijen onderzocht werden, toonde aan dat slachtoffers en ouders wel degelijk frequenter en langduriger online zijn (zie bijvoorbeeld WALRAVE & HEIRMAN, 2009). Mogelijk is cyberpesten via foto's minder afhankelijk van de omvang en frequentie van internetgebruik, omdat het slechts een beperkte aanwezigheid in cyberspace vereist: foto's kunnen bijvoorbeeld op een website geplaatst worden of via e-mail circuleren (SLONJE & SMITH, 2008). Ook kan de hypothese geformuleerd worden dat deze vorm van cyberpesten nauw verbonden is met pesten in de 'echte' wereld: vanuit dit standpunt moeten ouders niet erg vaak online zijn om te pesten, omdat ze hun slachtoffers al geïdentificeerd hebben in de 'echte' wereld. De vaststelling dat slachtofferschap niet samenhangt met internetgebruik, sluit hierbij aan (zie tabel 3).

6. CONCLUSIE

De komst van het internet bracht voor jongeren nieuwe kansen, maar ook tal van bedreigingen met zich mee. Uit ons eigen empirisch onderzoek bij 456 leerlingen kwam naar voren dat allen op regelmatige basis gebruik maken van het internet, wat betekent dat elk van hen een potentieel slachtoffer en een potentiële dader van cyberpesten is. Inderdaad bleek ongeveer één leerling op tien dader of slachtoffer te zijn geweest van cyberpesten via foto's. Dit type van cyberpesten lijkt dan ook een relatief breed verspreid fenomeen te zijn, waarbij heel wat jongeren betrokken geraken.

We constateerden dat bepaalde jongeren meer kans lopen om dader of slachtoffer te worden. Op dat vlak bracht ons empirisch onderzoek onverwachte resultaten aan het licht, die afwijken van wat tot nu toe voor cyberpesten in het algemeen werd vastgesteld. Dat onze bevindingen niet steeds overeenkwamen met voorgaand onderzoek,

wijst erop dat cyberpesten via foto's verschilt van andere vormen. Zo viel op dat daders en slachtoffers elkaar vaak kennen, van op school of erbuiten, wat de veronderstelling ontkracht dat cyberpesten vooral een anonieme bezigheid is. Daarnaast stelden we vast dat internetgebruik niet gerelateerd is aan ouderschap of slachtofferschap, wat tot nu toe nochtans één van de weinige aspecten was waar quasi unanimiteit over bestond. Mogelijk kan dit verklaard worden doordat *online* aanwezigheid minder van belang is voor cyberpesten via foto's, omdat daders en slachtoffers elkaar al tegenkomen in de 'echte' wereld. Dit zou bevestigd kunnen worden door onze vaststelling dat leden van een jongerenorganisatie en sportclub vaker daders zijn, net doordat ze in de 'echte' wereld meer potentiële cyberslachtoffers kunnen viseren.

Met andere woorden: de specificiteit van cyberpesten via foto's zou voornamelijk kunnen liggen in het feit dat de 'werkelijke' en de virtuele wereld nauwer met elkaar verbonden zijn dan voor andere types van cyberpesten geldt. Cyberpesten via foto's veronderstelt mogelijk een meer directe en persoonlijke link tussen daders en slachtoffers, wat ook kan verklaren waarom daders foto's van hun slachtoffer bezitten. We moeten ons hier echter beperken tot het formuleren van de hypothese dat de virtuele en de 'werkelijke' wereld meer aan elkaar gelinkt zijn bij cyberpesten via foto's dan bij cyberpesten in het algemeen. Het zou interessant zijn om deze hypothese te testen in verder onderzoek, bijvoorbeeld aan de hand van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Één van de beperkingen van ons onderzoek is inderdaad dat we uitsluitend een kwantitatieve benadering hanteerden, waardoor de causale mechanismes van cyberpesten via foto's onderbelicht bleven. Bovendien liet de gehanteerde methode ons niet toe om verder te gaan dan het vaststellen van verbanden, zonder uitsluitel te geven over de richting van de verbanden.

Ten slotte willen we wijzen op beperkingen inzake de veralgemeenbaarheid van onze bevindingen. Hoewel onze steekproef representatief is voor de betrokken stad en conform met voorgaand onderzoek getrokken werd, kunnen de bevindingen niet zomaar veralgemeend worden naar meer rurale gebieden (waar de toegankelijkheid van het internet mogelijk beperkter is) of steden buiten België. Verder onderzoek naar specifieke vormen van cyberpesten blijft dan ook noodzakelijk.

BIBLIOGRAFIE

- CULLINGFORD, C. & MORRISON, J. (1995). Bullying as a formative influence: the relationship between the experience of school and criminality. *British educational research journal*, 21, 547-560.
- ERDUR-BAKER, O. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media and Society*, 12 (1), 109-125.
- Finkelhor, J., Mitchell, K.J. & Wolak, J. (2000). Online victimization: What youth tell us. In S.W. COOPER, R.J. ESTES, A.P. GIARDINO, N.D. KELLOGG & V.I. VIETH (eds.), *Medical, legal, and social science aspects of child sexual exploitation: A comprehensive review of pornography, prostitution, and Internet crimes* (pp. 437-467). St. Louis: GW Medical Publishing.
- HINDUJA, S. & PATCHIN, J.W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 129-156.
- KEITH, S. & MARTIN, M. E. (2005). Cyber-Bullying: Creating a Culture of Respect in a Cyber World. *Reclaiming Children and Youth*, 13 (4), 224-28.
- KONISHI, C., HYMEL, S., ZUMBO, B.D., LI, Z., TAKI, M., SLEE, P., PEPLER, D., SIM, H., CRAIG, W., SWEARER, S. & KWAK, K. (2009). Investigating the comparability of a self-report measure of childhood bullying across countries. *Canadian journal of psychology*, 24 (1), 82-93.

- KOWALSKI, R.M. & LIMBER, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41 (6), 22-30.
- Kowalski, R.M., Limber, S.P. & Agatston, P.W. (2008). *Cyberbullying: bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing.
- LI, Q. (2006). Cyberbullying in schools. A research of gender differences. *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.
- LI, Q. (2007a). Bullying in the new playground: research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian journal of educational technology*, 23, 435-454.
- LI, Q. (2007b). New bottle but old wine: a research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior*, 23, 1777-1791.
- MA, X. (2001). Bullying and being bullied: to what extent are bullies also victims? *American educational research journal*, 38, 351-370.
- NCH (2005). *Putting U in the photo: mobile bullying survey 2005*. Laatst geraadpleegd op 10/08/2011 http://www.filemaker.co.uk/educationcentre/downloads/articles/Mobile_bullying_report.pdf
- PATCHIN, J.W. & HINDUIA S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4 (2), 148-169.
- POTTER, W. J. (1999). *Media Violence*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- RASKAUSKAS, J. & STOLTZ, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology*, 43 (3), 564-575.
- SLONJE, R. & SMITH, P.K. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying? *Scandinavian journal of psychology*, 49 (2), 147-154.
- SMITH, P.K., MAHDAVI, J., CARVALHO, M., FISHER, S., RUSSELL, S. & TIPPETT, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *The journal of child psychology and psychiatry*, 49 (4), 376-385.
- STOCKDALE, M.S., HANGADUAMBO, S., DUYS, D., LARSON, K. & SARVELA, P.D. (2002). Rural elementary students', parents', and teachers' perceptions of bullying. *American journal of health behavior*, 26, 266-277.
- VANDEBOSCH, H. & VAN CLEEMPUT, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11 (8), 1-23.
- WALRAVE, M. & HEIRMAN, W. (2009). Cyberbullying: predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*, 23, 1-14.
- WANG, J., IANNOTTI, R.J. & NANSEL, T.R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of adolescent health*, 45 (4), 368-375.
- WILLIAMS, K.R. & GUERRA, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of adolescent health*, 41, 14-21.
- YBARRA, M.L. & MITCHELL, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of child psychology and psychiatry*, 54, 1308-1316.